

سرشناسه	: رحیمی، احمد، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: اخلاق کاربردی/احمد رحیمی، حمیدرضا مسلمی پطرودی؛ مدیر اجرایی علی رمضان زاده؛ تدوین موسسه پاد اندیشه.
مشخصات نشر	: قم: پاد اندیشه، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۷-۳۴-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۲۲.
موضوع	: اخلاق اسلامی
موضوع	: Islamic ethics
شناسه افزوده	: مسلمی پطرودی، حمیدرضا، ۱۳۴۷ -
شناسه افزوده	: رمضانزاده، علی، ۱۳۵۷ -
شناسه افزوده	: موسسه پژوهشی پاد اندیشه
رده بندی کلاس	: ۱۳۹۵ الف ۳/۳ BPA/۲۴۷
رده بندی دیویی	: ۶۱۲۹۷
شماره کتابشناسی	: ۴۶۱۵۶

نام کتاب: اخلاق کاربردی
 بیف: احمد رحیمی - حمیدرضا مسلمی پطرودی
 مدیر اجرایی: علی رمضان زاده
 طرح جلد: صفحه آرا: محمود دهقانی
 تدوین: موسسه پاد اندیشه
 ناشر: پاد اندیشه
 چاپ: زمزمه
 نوبت چاپ: اول، زمستان، ۱۳۹۵
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 تعداد صفحات: ۲۲۴ صفحه
 قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
 شابک: ۵ - ۳۴ - ۵۴۶۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸
 کلیه حقوق و نشر برای مؤلفین محفوظ است
 نشانی: قم؛ کدپستی ۱۸۱۶۵ - ۳۷۱۴۱
 همراه: ۰۹۱۲۵۵۳۶۷۴۵
 پست الکترونیک: pade1382@Gmail.com

اخلاق کاربردی

احمد رحیمی استادیار دانشگاه

حمیدرضا مسلمی پطردی استادیار دانشگاه

فهرست مطالب

۱۱	 سخن آغازین
۱۲	 پیشگفتار
۱۳	 مقدمه
۱۴	 فصل اول: کلیات و مفاهیم
۱۵	 ۱-۱- مفهوم اخلاق
۱۵	 ۱-۲- مفهوم لغوی واژه اخلاق
۱۵	 ۱-۳- مفهوم فنی واژه اخلاق علم اخلاق
۱۶	 موضوع علم اخلاق
۱۶	 هدف علم اخلاق
۱۶	 اهمیت و ضرورت ترویج اخلاق
۱۷	 اخلاق در قرآن
۱۸	 اخلاق در سنت
۱۹	 اخلاق و نیت
۲۰	 جاودانگی اخلاق
۲۱	 اخلاق و تغییرپذیری
۲۵	 تفاوت اخلاق و آداب
۲۶	 اخلاق بر اساس روابط انسان
۲۷	 تئوری‌ها و نظریات اخلاقی
۲۷	 ۱- تئوری اخلاق و سعادت
۳۰	 ۲- تئوری علم و حکمت و اخلاق
۳۱	 ۳- تئوری اخلاق و فضیلت عقل
۳۱	 ۴- تئوری اخلاق و قانون محوری
۳۳	 ۵- تئوری اخلاق و افکار عمومی
۳۵	 فصل دوم: اخلاق تعلیم و تعلم
۳۶	 علم مورد نظر اسلام
۳۸	 علم هدف یا وسیله
۳۹	 فضیلت علم آموزی در قرآن
۴۰	 فضیلت علم آموزی در احادیث معصومین علیهم‌السلام

۴۲	آداب معلم و متعلم نسبت به خویشتن
۴۲	۱- ضرورت و لزوم اخلاص
۴۳	۲- عمل به علم و دانش آموخته‌ها
۴۴	۳- توجه و توکل به خدا، و برخورداری از جهت‌یابی صحیح
۴۴	۴- حسن خلق و فروتنی و کوشش در تکمیل نفس
۴۵	۵- عفت نفس و علو همت
۴۶	۶- قیام به وظائف و شعائر دینی و تأدب به موازین اخلاقی
۴۷	آداب معلم و متعلم در اشتغال علمی
۴۷	۱- مداومت و استمرار بحث و اشتغالات علمی
۴۷	۲- خود داری از مرء و جدال و ستیزه‌جویی در بحث علمی
۴۷	۳- عدم افساد از یادگیری و تحصیل علم و آگاهی
۴۸	۴- تسبیح و انعطاف‌پذیری در برابر حق
۴۸	۵- آمادگی برای پیش مطالعه معلم و شاگرد برای درس
۴۹	۶- رعایت نظافت و پاکیزگی
۴۹	آداب و وظائف ویژه معلم نسبت به خود
۴۹	۱- احراز صلاحیت و شایستگی ر امر تعلیم
۴۹	۲- حفظ حیثیات و دئون علم و دانش
۵۰	۳- به کارگیری علم
۵۰	۴- حسن خلق و فروتنی
۵۱	۵- دریغ نورزیدن از تعلیم علم
۵۱	۶- کوشش در بذل و اعطاء و انفاق علم
۵۱	۷- احتراز از مواضع تهمت و لزوم هماهنگی رفتار و کفر
۵۲	۸- شهامت معلم در اظهار حق، و جلوگیری از تخلف
۵۲	آداب و وظائف ویژه معلم با متعلمین
۵۳	آداب و وظائف ویژه معلم در امر تدریس و جلسه درس
۵۵	آداب و وظائف طالب علم - شاگرد - نسبت به خود
۵۵	۱- تصفیه و پالایش دل از آلودگی‌ها
۵۵	۲- غنیمت داشتن فرصت‌های زندگانی و جلوگیری از فرصت سوزی
۵۵	۳- گسیختن علائق و عوائق مادی از خویشتن
۵۶	۴- پرهیز از تأهل و تشکیل خانواده
۵۶	۵- بر حذر بودن از معاشرت‌های نادرست
۵۶	۶- مداومت بر تحرک و کوشش علمی
۵۷	۷- علو همت و کوشش در پویایی از مقام والای علمی

- ۸- رعایت مدارج علوم و دانش‌ها از لحاظ اهمیت..... ۵۷
- آداب و آئین زندگی راهرو با راهبر (متعلم با معلم)..... ۵۷
- آداب و وظائف شاگرد در علم‌آموزی و قرائت درس در رابطه به استاد و همکلاسی‌ها..... ۵۹
- آداب و شرائط مناظره..... ۶۰
- آفات و نتایج سوء مناظره نادرست..... ۶۲
- فصل سوم: اخلاق کارگزاران..... ۶۳
- ضرورت تشکیل نظام سیاسی..... ۶۴
- سیمای عمومی نظام سیاسی و دولت در اسلام..... ۶۶
- ۱- دولت دینی..... ۶۷
- ۲- دولت استرلویک..... ۶۹
- ۳- دولت سکولار..... ۶۹
- ۴- دین‌داری و تفاوت‌های دولت دینی و دولت سکولار..... ۷۰
- ۵- تفاوت‌های دولت دینی و دولت سکولار..... ۷۱
- حکومت و اسلام در اندیشه و رفتار حضرت علی (ع)..... ۷۲
- ۱- اعلام اثر اسلام بر بیداری و بیداری..... ۷۵
- ۲- رفع بحران مشروعیت حکومت..... ۷۵
- ۳- عدم تحمیل اراده حکومت بر مردم..... ۷۶
- ۴- اعلام حقوق متقابل حاکمیت و مردم..... ۷۷
- ۵- رعایت حیثیت و حقوق مخالفین..... ۷۹
- ۶- دعوت والیان و کارگزاران حکومت به عدالت و دادگری..... ۸۰
- فصل چهارم: اخلاق نقد..... ۸۵
- مفهوم‌شناسی..... ۸۶
- ۱- واژه اصل..... ۸۶
- ۲- واژه روش..... ۸۶
- ۳- واژه نقد..... ۸۷
- ۴- واژه انتقاد..... ۹۰
- پیشینه و تاریخچه نقد..... ۹۱
- جایگاه نقد در آموزه‌های دینی..... ۹۲
- نقدپذیری..... ۹۴
- اصول نقد در قرآن و نهج البلاغه..... ۹۵
- ۱- هدف نقد: ارشاد، هدایت، خیرخواهی و اصلاح..... ۹۵
- ۲- نقد باید عالمانه باشد..... ۹۶
- ۳- نقد خویشتن..... ۹۸

۹۹.....	۴- نقد لازمه همگانی.....
۱۰۱.....	ویژگی‌ها و روش‌های نقد.....
۱۰۱.....	۱- معرفت، شناخت و تحلیل رویدادها.....
۱۰۲.....	۲- عدم حبّ و بغض.....
۱۰۳.....	۳- توجه به شرائط زمان و مکان.....
۱۰۳.....	۴- انتقاد غیر از انتقام.....
۱۰۴.....	۵- پاسداشت حرمت دیگران بدون توهین.....
۱۰۵.....	۶- انتقاد خیرخواهانه.....
۱۰۶.....	۷- نقد به شیوه حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن.....
۱۰۷.....	۸- نقد در قالب داستان‌های قرآن و بیان سرنوشت گذشتگان.....
۱۰۸.....	۹- نقد در طریق ایجاد پرسش.....
۱۰۹.....	۱۰- اسناد با ارایه راه حل.....
۱۱۰.....	چرانی نقد همدلی.....
۱۱۲.....	مکانیسم‌های دفاع و نقد.....
۱۱۴.....	رایج‌ترین مکانیسم‌های دفاعی.....
۱۱۴.....	۱- انکار.....
۱۱۵.....	۲- انگیزه خوانی.....
۱۱۵.....	۳- انتقاد متقابل.....
۱۱۶.....	۴- تحقیر منتقد.....
۱۱۶.....	۵- دلیل تراشی.....
۱۱۷.....	۶- تحقیر انتقاد.....
۱۱۷.....	۷- گریز و بازگشت.....
۱۱۷.....	۸- فرافکنی.....
۱۱۸.....	۹- مقصر دانستن دیگران.....
۱۱۸.....	۱۰- بازخواست اخلاقی.....
۱۱۹.....	انتقاد سازنده، یا غیرسازنده.....
۱۲۲.....	خودشیفتگی و نقد.....
۱۲۳.....	مهمترین اصول اخلاقی نقد.....
۱۲۳.....	۱- پرهیز از نقد.....
۱۲۵.....	۲- خود را مقدم دانستن.....
۱۲۵.....	۳- مهار انگیزه‌ها.....
۱۲۵.....	۴- استفاده از زبان مناسب.....
۱۲۶.....	زبان مناسب چگونه زبانی است.....

- ۵- انتخاب زمان و مکان مناسب..... ۱۲۷
- ۶- تفکیک رفتار و اندیشه از خود فرد..... ۱۲۸
- ۷- پرهیز از کلی‌گویی..... ۱۲۸
- ۸- تعیین معیارها..... ۱۲۸
- فصل پنجم: اخلاق معاشرت..... ۱۳۰
- مفهوم لغوی و اصطلاحی معاشرت..... ۱۳۱
- اهمیت معاشرت در زندگی انسان..... ۱۳۲
- معاشرت از منظر اسلام..... ۱۳۲
- آداب معاشرت در قرآن..... ۱۳۳
- هنج‌های رفتار، و اخلاقی با رویکرد به قرآن (اخلاق ایجابی)..... ۱۳۵
- ، به هنجارهای رفتاری و اخلاقی با رویکرد به قرآن (اخلاق سلبی)..... ۱۳۷
- منشأ، زیربنای اصلی و اساسی معاشرت..... ۱۴۱
- حیاء..... ۱۴۱
- اقسام حیاء..... ۱۴۱
- آسیب‌ها و موانع حیاء..... ۱۴۳
- حسن ظن و سوء ظن..... ۱۴۴
- اقسام سوء ظن و حسن ظن..... ۱۴۵
- معاشرت‌های دوستانه..... ۱۴۶
- حقوق دوستان..... ۱۵۰
- ۱- احسان و فضل..... ۱۵۰
- ۲- انصاف و اکرام..... ۱۵۰
- ۳- سبقت گرفتن در نیکی..... ۱۵۱
- ۴- خیرخواهی برای دوست یا خیرخواه بودن دوست..... ۱۵۱
- ۵- یاری کردن دوست در عبادت و اطاعت..... ۱۵۲
- اخلاق معاشرت از منظر امام سجاده علیه السلام..... ۱۵۲
- ۱- نرم خوئی و برخورد نیکو..... ۱۵۳
- ۲- انصاف در گفتار..... ۱۵۶
- ۳- نگاه کردن و توجه به همنشین..... ۱۵۷
- ۴- قابل درک و مفهوم بودن سخن..... ۱۵۷
- ۵- با توافق و تمایل معاشر و همنشین از او جدا شود..... ۱۵۷
- ۶- فراموش نمودن اشتباهات و لغزشها..... ۱۵۸
- ۷- حفظ نمودن ارزشها و خوبیهای او..... ۱۶۰
- فصل ششم: اخلاق مشورت..... ۱۶۱

آثار و فوائد مشاوره.....	۱۶۳
۱- پشت گرمی و اقدام به عمل.....	۱۶۳
۲- یافتن راه صحیح ارشاد و هدایت.....	۱۶۳
۳- استفاده و بهره‌مندی از اندیشه و فکر دیگران.....	۱۶۴
۴- پی بردن به اشکالات و عیوب خود.....	۱۶۴
۵- نجات دادن انسان از مخاطرات و هلاکت.....	۱۶۴
۶- تفکیک نظرات خالص از ناخالص.....	۱۶۵
۷- مشاوره باعث توازن در عمل است.....	۱۶۵
۸- انسان را از ملامت دیگران و پشیمانی باز می‌دارد.....	۱۶۵
مشاوره با رویکرد تاریخی.....	۱۶۶
دوررت یا راه‌برد همکاری و همفکری علمی و فقهی.....	۱۶۷
واعد مشورت.....	۱۶۹
نهی بندگان از مشورت.....	۱۷۰
۱- دروغگو.....	۱۷۰
۲- جبون و بسو.....	۱۷۰
۳- حریص.....	۱۷۱
۴- بخیل.....	۱۷۱
۵- دشمن.....	۱۷۱
۶- بندگان و بردگان.....	۱۷۱
فصل هفتم: اخلاق تکلیف و تکلف.....	۱۷۳
تکلف ممدوح و مذموم.....	۱۷۷
تکلف ممدوح.....	۱۷۷
تکلف‌های کمال یابی.....	۱۷۷
اعتدال همراه با خلوص در تکالیف.....	۱۸۲
تکلف مذموم.....	۱۸۳
منشأ روانی تکلف یا علل و عوامل تکلف.....	۱۸۴
میزبانی و تکلف.....	۱۸۶
مهمان سرزده و تکلف.....	۱۸۷
فصل هشتم: اخلاق محیط زیست.....	۱۸۸
مفهوم محیط زیست.....	۱۹۰
اهمیت و نقش محیط زیست در زندگی انسان.....	۱۹۰
انسان در فرهنگ قرآن.....	۱۹۱
اقسام انسانها.....	۱۹۲

۱۹۲.....	رابطه انسان با طبیعت و رابطه آن دو با خداوند.....
۱۹۲.....	الف) رابطه انسان با طبیعت.....
۱۹۳.....	ب) رابطه انسان و طبیعت با خداوند.....
۱۹۴.....	اصل ارتباط متقابل عمل انسان و طبیعت در آیات قرآن کریم.....
۱۹۵.....	آیاتی از قرآن کریم که بر رابطه بین اعمال نیک و حوادث گوارا دارند.....
۱۹۶.....	سفارش اسلام به بهره‌گیری از منابع طبیعی.....
۱۹۷.....	آیاتی از قرآن کریم که بر رابطه بین اعمال شرّ و حوادث ناگوار دارند.....
۱۹۹.....	پیامد ناگوار مخالفت با فرمان آبادانی زمین.....
۱۹۹.....	عوامل آلودگی و تخریب محیط زیست.....
۲۰۰.....	عدم استفاده بهینه از منابع.....
۲۰۰.....	۲- عدم تعهد به مبانی اخلاقی.....
۲۰۱.....	انواع آلودگی.....
۲۰۲.....	آلودگی هوا.....
۲۰۲.....	آلودگی آب.....
۲۰۳.....	آلودگی خاک.....
۲۰۳.....	راه کارهای حفاظت از محیط زیست.....
۲۰۴.....	الف: راه کارهای اخلاقی.....
۲۰۵.....	ب: راه کارهای اقتصادی.....
۲۰۵.....	۱- محدودیت در مالکیت.....
۲۰۶.....	۲- ایجاد عمران و آبادانی.....
۲۰۶.....	ج: راه کارهای فقهی بهداشتی.....
۲۰۶.....	د: راه کارهای حقوقی.....
۲۰۷.....	نقش اسلام در حمایت از منابع طبیعی و محیط زیست.....
۲۱۲.....	چه باید کرد؟.....
۲۱۳.....	فصل نهم: اخلاق علوی (خطبه بدون الف).....
۲۱۴.....	حمد الهی.....
۲۱۵.....	شهادت به رسالت پیامبر ﷺ.....
۲۱۵.....	انذار اهل ایمان.....
۲۱۹.....	فصل دهم: اخلاق علوی (خطبه بدون نقطه).....
۲۲۰.....	حمد الهی.....
۲۲۰.....	شهادت به رسالت پیامبر ﷺ.....
۲۲۱.....	دعوت به خیر.....
۲۲۲.....	فهرست منابع.....

سخن آغازین

پژوهش حاضر «اخلاق کاربردی» با این امید و باور به رشته تحریر درآمد که مردم را قادر می‌سازد که دریافت خود را از موضوعاتی که برای همه حائز اهمیت است، تعمیق بخشند. ما در نیایی زندگی می‌کنیم که گروه‌های مختلف بسیاری دغدغه‌های جدی درباره ارزشهای انسانی دارند: چگونه باید زندگی کرد؟ چگونه باید با یکدیگر رفتار نمود؟ چگونه باید با دنیا برخورد کرد؟ و به عبارتی چرا باید اخلاقی زیست نماییم؟

انسان به طور کلی در زندگی خود با رویکرد فطری به ارزش‌های اخلاق گرایش دارند و شخصیت خود همواره با معیار فضایل و رذایل اخلاقی محک می‌زنند. از این رو پیام‌آوران الهی در طول تاریخ بشریت با تکیه بر ارزشهای اصیل اخلاقی در کنار پرستش خداوند یگانه، انسان را به تعالی و اصلاح برپای از ناری‌هایی که پیدا کردند دعوت نمودند؛ ضمن آنکه برخی مکاتب فکری نیز درصدد برآمدند از این زاویه آدمی را به رشد فرا بخوانند.

کتاب «اخلاق کاربردی» که به اهتمام و تلاش مؤلفان محترم آن آقایان احمد رحیمی و حمیدرضا مسلمی پطروودی از محققان و پژوهشگران حوزه و دانشگاه عرضه می‌گردد قبل از چاپ در مذاقه اساتید و دانشجویان و اهل فکر و دانش در حوزه و دانشگاه عرضه می‌گردد قبل از چاپ در مذاقه اساتید و دانشجویان محترم قرار گرفت؛ و پاد اندیشه چاپ این اثر را به فال نیک گرفته و به پاس لطف و امتنان مؤلفان محترم، این اثر مفید را به جامعه علمی اعم از حوزه و دانشگاه و سایر پژوهشگران تقدیم می‌نماید و از باب من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق قریبانی خود را از اعتماد مؤلفان محترم اعلام داشته و برای آنها آرزوی توفیق روز افزون می‌نماید.

گروه اخلاق

مؤسسه پاد اندیشه

پیشگفتار

انسان به عنوان اشرف مخلوقات و مخلوقی مختار و صاحب اراده با محوریت زندگی اجتماعی، باید به کمال و آنچه شایسته اوست دسترسی پیدا نماید؛ اما در مسیر کمال انسان همواره آفات و آسیب‌های درونی و بیرونی وجود دارند که باید آنها را شناسایی نموده و در صدد حل آنها بریاید. از این رو انسانها نیازمند احکام، قوانین و مقرراتی هستند که بتوانند این مسیر را برای آنها برای رسیدن به کمال آسان نماید.

از بهترین ویژگی‌های یک قانون خوب فطری بودن آن می‌باشد، یعنی قوانین و مقررات حاکم بر جامعه انسانی باید مبتنی بر فطرت انسان باشد و قانون‌گذار چنین قانونی هم شرائطی را باید داشته باشد که از جمله آنها عبارتند از: الف) انسان شناس باشد، یعنی تمام اسرار دل و جان، عوالم، غایب و ابعاد وجودی انسان را آشنا باشد.

ب) فلسفه و مبنای منش انسان را بداند، تا قوانین در جهت رسیدن به هدف نهایی خلقت را وضع کند.

ج) از رابطه میان فرد و جامعه آگاه باشد و نقش این دو را با یکدیگر در تکامل فردی و اجتماعی انسانها بشناسد.

د) از لغزش و خطا به دور بوده و منافع و مناسبات ایجاد قوانین برای انسان در جامعه نداشته باشد تا تحت تأثیر قرار نگیرد.

حال چنین قانون‌گذاری که از خلقت و ابداع و اختراع خویش کاملاً آگاهی داشته و بتواند او را به درستی راهنمایی نماید، در میان مکاتب فکری و مذاهب و جریانات فکری متفاوت، «دین» با رویکرد الهی می‌باشد که خداوند متعال و یکتا قانون‌گذار محسوب می‌شود زیرا:

اولاً تاکنون هیچ دانشمند انسان‌شناسی قادر نبوده تمام ابعاد وجودی انسان را بشناسد.

ثانیاً تنها خداست که از خطا و لغزش به دور بوده و نفعی در ارائه قوانین برای خود لحاظ نمی‌کند.

از این جهت برای رسیدن به کمال نهایی انسان‌ها در پرتو دین الهی و با استفاده از پیام الهی و دستورات و آموزه‌هایی که از جانب خداوند برای بشر آوردند جهت بازسازی و تعالی شخصیت مادی و معنوی آدمیان می‌توان آسیب‌ها و آفات را کنار زده و از رذائل اخلاقی دوری جست و با عمل به فضائل اخلاقی سعادت‌مند شد.

مقدمه

بدون تردید تهذیب نفس در سعادت فردی، اجتماعی و دنیوی، اخروی هر فرد نقش مؤثری خواهد داشت؛ به طوری که اگر انسان جهان خارج را به تسخیر خویش درآورد، اما از تسلط بر نفس خود ناتوان باشد، از رسیدن به سعادت بازخواهد ماند. از این رو تربیت روحی و اخلاقی انسان و در یک کلام «برنامه انسان‌سازی» برای هر جامعه‌ای، امری حیاتی است،^۱ و غفلت از تربیت اخلاق موجب تمام نابسامانی‌ها و گرفتاریهای بشر می‌شود. امروز جهان غرب و شرق و عبارتی مجامع متمدن در نظام بین الملل با همه پیشرفت‌های علمی، صنعتی و تکنولوژیک که داشتند اما به جهت ملازم نبودن به اخلاق دچار مشکلات زیادی هستند، که می‌تواند تهذیب و اخلاق را ضمیمه به قوانین و قانونمندیهای خود نمایند. در همین راستا علاوه بر جوامع پیشرفت شرق و غرب جوامع اسلامی نیز باید عدم توجه به سازندگی اخلاقی را در میان مسلمانان جدی بگیرند که اغلب آنان به گواهی اعمال و رفتار خود، از تعالیم والایی که از جانب خداوند در اختیارش قرار گرفته است، طرْفی نبسته و در اصلاح و تربیت خود بهره‌ای نبرده‌اند، لذا زندگی فردی و اجتماعی آنها همراه با انواع مشکلات و گرفتاریها می‌باشد.

حال با توجه به شرایط، گرفتاریها، مشکلات و...^۱ لازم برای برون رفت از آنها حاکمیت بخشیدن به قوانین اسلام در جامعه اسلامی، ارزشی اصیل اخلاقی و بازگشت به اصول، احکام و آموزه‌های دینی یا به عبارتی بازگشت به تربیت می‌باشد که همه پیامبران الهی هم برای این امر تلاش‌های وافری را نمودند، و پیامبر گرامی اسلام ﷺ نیز در این رابطه با «انما بعثت لأتمم مکارم الاخلاق»^۲ تلاش کرد تا انسان وزانت و جایگاه واقعی خود را در زمین بدست آورده و مصداق «انی جاعل فی الارض خلیفه»^۳ گردد.

۱. سادات، محمدعلی، اخلاق اسلامی، ص ۲.

۲. الهندی، علی‌المتقی بن حسام الدین، کنز العمال، ج ۳، ص ۱۶، حدیث ۵۲۱۷.

۳. قرآن کریم، سوره مبارکه بقره، آیه ۳۰.